

УДК 021.2:004:069

В. В. Агаркова

*співробітник Миколаївської обласної
універсальної наукової бібліотеки (Україна)*

М. М. Боголюбова

*старший викладач
Київського медичного університету (Україна)*

А. Д. Онкович

*доцент кафедри зв'язків із громадськістю і журналістики
Київського національного університету культури і мистецтв,
кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)*

Г. В. Онкович

*професор кафедри іноземних мов та соціально-гуманітарних дисциплін
Київського медичного університету (Україна),
доктор педагогічних наук, професор*

БІБЛІОТЕЧНА БЛОГОДИДАКТИКА (БІБЛІОДИДАКТИКА) ЯК СКЛАДНИК МЕДІАДИДАКТИКИ

Сьогодні на базі обласних наукових бібліотек та бібліотек вищих навчальних закладів України зібрано унікальні колекції книжок, створено відділи або сектори рідкісних видань, музеї книги, котрі використовують у своїй роботі музейні методи. У статті висвітлюється історичний аспект цього процесу у світі та в Україні, наводяться приклади представлення їхньої діяльності в соціальних мережах.

В. В. Агаркова, М. М. Боголюбова, А. Д. Онкович, Г. В. Онкович

Библиотечная блогодидактика (библиодидактика) как составляющая медиодидактики

Сегодня на базе областных научных библиотек и библиотек высших учебных заведений Украины собраны уникальные коллекции книг, созданы отделы или секторы редких изданий, музеи книги, использующие в своей работе музейные методы. В статье освещается исторический аспект этого процесса в мире и Украине, приводятся примеры представления их в деятельности в социальных сетях.

V. V. Agarkova, M. M. Bogolyubova, A. D. Onkovych, H. V. Onkovych

Library didactics as a component of media didactics

Today on the basis of regional scientific libraries and libraries of higher educational institutions of Ukraine unique collections of books are collected, departments or sectors of rare editions, museums of the book which use museum methods in the work are created. The article highlights the historical aspect of this process in the world and in Ukraine, gives examples of presenting their activities on social networks.

У наш час інформаційні технології набули поширення і урізноманітнення, оскільки є процесом пошуку аналізу і усвідомлення різноманітних відомостей. Термін «інформаційна грамотність» належить до нової терміносистеми, його вперше вжив 1974 року П. Журковський [1]. Дослідники зазначають, що інший — термін «інформаційні технології» — було запропоновано В. Глушковим у 1987 р. [2]. Згодом виокремилася поняття «інформаційні технології навчання», а з розвитком засобів телекомунікацій і глобальної мережі Інтернет набув поширення термін «інформаційно-комунікаційні технології навчання» [3]. Цей термінологічний рух відбувався відповідно з розвитком інформаційного суспільства і зачепив практично усі напрямки життєдіяльності соціуму. Виникла потреба в узагальненні новітніх технологій навчання, відтак з'явилася новітня терміносистема, в якій належне місце посідає *медіадидактика* — складник медіапедагогіки, орієнтованої на технології використання медіа з освітньою метою, який відстежує й узагальнює медіаосвітні технології [4; 5]. Медіадидактика, орієнтована на сферу спілкування, нині перебирає на себе частину понять з ІКТ-технологій, які залишаються й у сфері інформатики. Комп'ютерні комунікації суттєво впливають на формування нового змісту освіти, на організаційні форми і методи навчання. Поняття «інформаційно-комунікаційні технології» належним чином відтворює ці процеси. Однак наразі ним послуговуються й фахівці з медіаосвіти. До того ж в останні роки набувають поширення медіа-інформаційні технології. ЮНЕСКО рекомендує розвивати медіа- та інформаційну грамотність водночас [6].

Поняття медіадидактика — використання медіа з освітньою метою — відносно нове й сьогодні об'єднує технології (методики) різних складників. Наприклад, пресодидактика і пресолінгводидактика, радіодидактика, теледидактика, кінодидактика були орієнтовані на використання «старих» медіа з освітньою метою [7]. З появою інформаційно-комунікаційних технологій з'явилися нові медіадидактичні поняття — мультимедіадидактика, *Інтернет-дидактика* [8]. Залучення до навчального процесу «нових» медіа актуалізувало поняття «медіа-інформаційні технології». І сьогодні медіадидактика збагачується новітніми складниками, про що йдеться у попередніх розділах. Цей процес збагачення новими поняттями триває. У будь-якому разі медіазасоби використовуються для комунікації, оскільки для них визначальне — спілкування в соціумі. І саме як результат аналізу досвіду українських педагогів-практиків з'явилися ці терміни. Розкриттю понять, котрими їх позначено, присвячена низка публікацій [9–14]. Аналіз джерел показує прискорений темп упровадження медіаосвітніх технологій у навчальному процесі вищої школи.

Дослідники розглядали технології використання медіазасобів у навчанні, пропонували авторські методики. Сьогодні завдяки їм, науковцям і

педагогам-практикам ще недавно нові поняття «медіадидактика» й «інтернет-дидактика» стали «парасольковими» для технологій, розроблених і впроваджених в освітній процес цими та іншими дослідниками. Якщо раніше Інтернет-ресурс розглядався як резерв підвищення професійної компетентності, то наразі він уже активно увійшов у повсякденну практику не тільки освітніх структур. Соціальні мережі розглядалися як джерело розвитку і саморозвитку професійної компетентності, а професійно-орієнтовані авторські сторінки в соціальній мережі — як спосіб підвищення фахової самоосвіти.

У цьому розділі ми представляємо нове поняття — «бібліотечна благодидактика», яке виникло в результаті спостережень за присутністю бібліотек в соціальних мережах. Перед тим в освітньому просторі з'явилися нові поняття «медична благодидактика», «фармацевтична благодидактика», «стоматологічна благодидактика. У полі зору опинилися різні медіа-продукти — сайти, блоги, сторінки... Ці процеси не минули й бібліотечну сферу, адже сучасні бібліотеки не стоять осторонь цивілізаційних процесів і активно посилюють свою присутність в інформаційному просторі. Це актуалізує й активізує творчий пошук бібліотечних працівників. Спостереження за цими процесами й спонукали нас до представлення нового поняття — «бібліотечна благодидактика». Сьогодні ми маємо потребу в додаванні до нової терміносистеми професійно-орієнтованої благодидактики цього поняття. Наразі ми звернімося до деяких сторінок і сайтів, котрі ведуть бібліотечні працівники в соціальних мережах. Вони, зазвичай, подібні за структурою. Проте є кілька «авторських» знахідок, на які звернімо увагу з метою активізувати і популяризувати творчий пошук бібліотек. Зокрема, представимо таке явище, як книгоспалах (флешбук), технології творення якого виокремилось у поняття «книгоспалах-дидактика» [15]. Отже, кілька прикладів представлення обласних бібліотек в соціальних мережах, котрі свідчать про правомірність з'яви поняття «бібліотечна благодидактика» в освітньому просторі.

Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олесь Гончара (<https://lib.kherson.ua/projects.htm>) в мережі Фейсбук представлена напрямами (<https://www.facebook.com/khersonlibrary/>):

Публічна інформація	Графік роботи та адреса бібліотеки
Історична довідка	Правила користування
Бібліотека сьогодні	Платні послуги
Гончар і Херсонщина	Фотопроект «Photo Stream»
Фотопроект однієї книги	Бібліотек@ — калейдоскоп цікавих фактів
Ювілей моєї бібліотеки	Відеоматеріали
Бібліотека на сторінках преси	Наші презентації
Про відділи	Вісник державних закупівель
Телефонний довідник	Заявка на проведення заходу
Як записатися до бібліотеки	Зворотний зв'язок

Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека заснована в лютому 1940 року. Книжковий фонд складався з конфіскованих книжок приватних бібліотек, бібліотеки князів Любомирських, міського музею, польської гімназії, польської бібліотеки вчителя, повітового відділу молодіжної освітянської та поліцейської бібліотек, нині на сайті (<http://libr.rv.ua/ua/info/>) має такі розділи:

Слово директора	Історія бібліотеки
Електронні каталоги	Наші проекти
Правила користування	Партнери
Цифрові колекції	Нагороди
Е-mail-розсилка інформації	Бібліотека у ЗМІ
Освітній навігатор	Віртуальні виставки
Електронна доставка документів	3D-тур бібліотекою
Сайт «Революція гідності. Війна. Рівненщина»	Краща книга Рівненщини
Довідка про культурне життя Рівненщини	Газета «Червоний прапор»
Мистецька галерея Рівненської обласної бібліотеки	Видання бібліотеки
Контакти та графік роботи	

Тут у розділі «Історія» зазначається: Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека (офіційна назва — Комунальний заклад «Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека» Рівненської обласної ради) — один з найбільших культурних центрів краю, регіональне сховище творів друку, обласний депозитарій краєзнавчих видань, науково-інформаційна установа, доступна для всіх верств населення.

Бібліотека має потужну електронну бібліотеку, обсяг якої становить 635 тис. бібліографічних записів та повних текстів документів. Створено і підтримуються 6 сайтів та 2 блогів, на яких щорічно реєструється біля 900 тис. звернень користувачів, що переглядають понад 2 млн. сторінок. Користувачам бібліотеки якісно надаються нові послуги через соціальні мережі Інтернет, віртуальні послуги, послуги через Пункти доступу громадян до офіційної інформації.

У бібліотеці діють клуб «У світі прекрасного», літературна вітальня «Співрозмовник», університет «Здоров'я нації», ресурсний центр «Вікно в Америку», Інформаційно-ресурсний центр для викладачів англійської мови, проект «Заочний абонемент» німецького культурного центру Гете-Інституту у Києві, Навчально-тренінговий центр, центр «Інтернет-Окуляр» для людей з вадами зору, Центр європейської інформації, Кімната сімейного читання структурного підрозділу абонементу. До послуг користувачів бібліотеки безкоштовний Інтернет, електронна пошта, ксерокс, комфортні читальні зали та абонемент з вільним доступом до книг, просторі актові зали та холи, літня читальня. Проводяться різноманітні майстер-класи. Інвалідам та людям похилого віку безкоштовно надається послуга «Книга додому».

Зупинимось на кількох дописах, котрі віддзеркалюють медіадосвід *Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки*, заснованої у 1881 р. Завдяки сучасним інформаційним технологіям, ми можемо одержати цікаву інформацію з історії і сьогодення закладу. На сьогодні — це провідний просвітницький та культурний центр Миколаївської області, депозитарій краєзнавчих видань, найбільше книгосховище творів друку на півдні України, де зберігається близько 2,5 млн. книг, періодичних видань, аудіовізуальних і образотворчих матеріалів, карт, нот, патентів та інших документів з усіх галузей знань 44 мовами світу. Фондами бібліотеки користуються 28 тис. читачів, яким щороку видається понад 750,0 тис. примірників видань та 5 тис. бібліографічних довідок та консультацій. До послуг користувачів 6 спеціалізованих читальних залів, Центр електронних засобів інформації та Інтернет-центр. Напрямки роботи Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки:

- участь у формуванні регіональної бібліотечної політики, науково-методичне керівництво бібліотеками області;
- організація роботи колегіальних органів управління бібліотечною справою області: об'єднаної науково-методичної Ради обласних бібліотек для дорослих, дітей та юнацтва при управлінні культури, національностей та релігій облдержадміністрації;
- забезпечення вільного доступу до інформації через фонди бібліотеки та глобальну мережу Інтернет, організація бібліотечно-бібліографічного та інформаційного обслуговування;
- науково-дослідна діяльність щодо вивчення документів XVII–XXI ст., в тому числі краєзнавчого напрямку;
- технічне та методичне забезпечення функціонування регіональної бібліотечної комп'ютерної мережі, зведеного корпоративного каталогу бібліотек;
- запровадження новітніх комп'ютерних технологій у практику роботи бібліотек області;
- здійснення культурно-просвітницької, освітньої і видавничої діяльності;
- реалізація інформаційно-бібліотечних проектів і програм;
- вивчення та розповсюдження інноваційного досвіду роботи бібліотек, організація безперервної професійної освіти бібліотечних кадрів області;
- взаємодія з регіональними, всеукраїнськими, міжнародними організаціями та фондами у галузі бібліотечної справи.

Бібліотека є місцем проведення міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій, базою для обміну інноваціями з колегами з інших бібліотек. У той же час працівники бібліотеки представляють свою установу на професійних заходах різних рівнів: всесвітніх конгресах ІФЛА (Німеччина,

Бразилія, Аргентина) і Бібліотечній Асамблеї Євразії (Росія), міжнародних семінарах і стажуваннях (США, Бельгія, Австрія, Польща), щорічних міжнародних кримських конференціях, здобуваючи новий досвід для подальшого його впровадження у практику своєї роботи [16]. Для поширення актуальної інформації співробітники використовують сучасні форми поширення знань, зокрема, через вебіари. Наприклад, Вебінар «Соціальні мережі як інструмент іміджевого позиціонування бібліотек» відбувся у жовтні 2020 року на платформі Zoom у рамках вебкоучингу «БібліоSTUDIES» для бібліотечних працівників області. Зокрема, було представлено найкращі приклади використання соціальних мереж бібліотеками світу та найбільш уживані мережі мультимедійного контенту. Співробітники бібліотеки беруть участь в онлайн-зустрічах з питань роботи експертів та механізму оцінювання книжок, розглядалися також питання щодо особливостей роботи у персональному кабінеті Експерта «Автоматизована система відбору та розподілу книжкової продукції». В Інформаційно-ресурсному центрі міжнародного партнерства відбулося засідання англійського книжкового клубу за участю волонтера Бреда Банністера, онлайн-зустріч з ученицею Миколаївської загальноосвітньої школи № 19, учасницею Програми для майбутніх лідерів (FLEX) та амбасадоркою EducationUSA Ukraine Златою Колесник. Гостя розповіла про проєкт «Лідерство для дівчат», що був реалізований спільно з центром «Вікно в Америку».

А тепер — про кілька творчих авторських проєктів, ініційованих бібліотечним працівником з м. Дніпро Т. І. Глобою. «Флешбук» (книгоспалах) — це інноваційна форма бібліотечної роботи, спрямована на активну популяризацію книг у соціальних мережах. Ця «книга флешмобу» з'явилася в Інтернеті порівняно недавно і одночасно в різних соціальних мережах. У дослідженні Т. І. Глоби [6] зазначається, що ініціатори запропонували створити «FanPage» на ім'я певної книги та запросити на неї своїх друзів. Ідею підхопили бібліотечні працівники в різних країнах. Так, в Україні до дня української грамотності та мови 9 листопада 2017 р. Дніпровська центральна міська бібліотека почала використовувати цю форму просування книг. Перший флешбук назвали «Словник Бориса Грінченка», оскільки чотири томи «Словника...» є вершиною української лексикографії 19 — першої половини 20 століття. Чимало матеріалів, дотичних до Словника, представлено на флешбук-сторінці, адже його джерелом служили етнографічні та фольклорні записи, нотатки з і повсякденного життя, дописи про повсякденні ремесла, традиції та культурні досягнення українського народу. Праця Бориса Грінченка виходила з 1907–1909 рр. Як обличчя української нації, Словник є визначною пам'яткою тогочасної лексикографії як підсумок праці кількох поколінь українських мовознавців. На «сторінці» флешбука — матеріали з експозиції музею Грінченка. Представлено також види

словників, перекладацькі, інтерпретаційні, орфографічні фразеологічні, етимологічні, топонімічні словники, синонімії пароніми, антоніми; ілюстрації деяких тлумачень окремих слів, матеріали з сільського Музею Грінченко (Олексіївка, Перевальський район, Луганська область), документальний фільм, «Борис Грінченко. Ловець слів», фотоінформація.

Інший приклад флешбука, створеного в цій же бібліотеці, — «Легенди про козаків» Еліни Заржицької. На цій «сторінці» можна знайти уривки з «Легенд...», які супроводжуються ілюстраціями, креативними творами молоді, цитатами на теми, народні приказки та прислів'я, аудіо- та відеоматеріали. Поступово наповнена сторінка стала міні енциклопедією про козаччину, Дніпропетровщину. Ця «сторінка» регулярно доповнений новими матеріалами. Працівники бібліотеки проводять інформаційні освітні заходи з поширення інформації у Facebook. Для ФБ-сторінки, вони використали дві збірки казок та легенд Заржицької. Її оповідання «Легенди про козаків» та «Історія про те, як козак був слугою морського царя», засновані на історії Наддніпрянщини та міста Дніпро. На сторінці в мережі можна знайти уривки з «Легенд...», які супроводжуються ілюстраціями, креативними творами молоді, цитатами, народними приказками та прислів'ями, аудіо- та відеоматеріалами.

Флешбук-книгоспалах «“Легенди про козаків” Еліни Заржицької» (<https://www.facebook.com/Флешбук-Легенди-про-козаків-Еліни-Заржицької/97-390387901318673/>) розпочався дуже популярним на той час козацьким маршем групи «Тінь сонця», що додавало піднесеного настрою майбутнім учасникам книгоспалаху. Далі йшла розповідь, як над книгами працювала художник-ілюстратор Олена Железняк, котра зуміла своїми малюнками дуже вдало підкреслити індивідуальні риси кожного персонажа.

Еліна Заржицька на сторінках своїх книг не тільки знайомить юних читачів із лексичним значенням незнайомих для них слів, збагачує їхній словниковий запас, а ще прививає їм художній смак. Флешбук-книгоспалах доповнювався значеннями та барвистими ілюстраціями нових слів, піснями, буктрейлерами про казкових героїв. Авторка надавала світлини своїх зустрічей з читачами, презентацій «Легенд» у різних містах України, дитячі малюнки. Авторські ілюстрації чергувалися із зображеннями художніх полотен про козацькі часи, цікавими матеріалами про народний побут з посиланнями на інтернет-ресурси, мультфільми, пісні, фрагменти текстів, цитати героїв. Віртуальне спілкування з читачами легенд про козацький край у рамках флешбуку-книгоспалаху завершилося творчою зустріччю Еліни Заржицької з учнями 5 А класу СШ № 21. Відбулася мультимедійна презентація про яскраві особливості казкових творів письменниці.

На цій сторінці матеріали підібрані таким чином, що у допитливих учнів виникло бажання прочитати ці книжки, більше дізнатися про історію та народні звичаї козацького краю і міста Дніпро; ненав'язливо, але дуже ефективно популяризувалася багатогранна творчість Е. Заржицької в соціальній мережі, оскільки флешбук-книгоспалах об'єднав на своїй сторінці всі публікації, відео про творчість письменниці на той час.

У соціальних мережах на допомогу медіаосвіті з'явилися й інноваційні форми роботи бібліотек м. Дніпро, започатковані Т. І. Глобою, — книгоспалахи-флешбуки та краєзнавча локація «ДніпроКультура». Активна популяризація книги поєднується з відео, мультимедійними презентаціями, буктрейлерами, посиланнями на веб-сайти про історію, культуру і мистецтво Придніпров'я.

З початку 2017 року співробітники Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія започаткували Портал «ДніпроКультура» (<https://www.dnipro.lib.dp.ua>) — просвітницький проект, присвячений культурі Придніпров'я загалом і сучасної Дніпропетровської області зокрема. На Порталі «ДніпроКультура» розміщуються оригінальні авторські статті про цікаві культурно-мистецькі події краю, видатних діячів творчих професій, публікуються нариси з історії міст і сіл Дніпропетровщини, розповіді про пам'ятники культури та пам'ятки природи, театри, музеї, бібліотеки. Як зазначає ініціатор створення Порталу Т. Глоба [17], його користувачі мають можливість переглянути фотографії визначних пам'яток архітектури, портрети видатних діячів, світлини виробів майстрів народних промислів, почитати твори місцевих письменників, ознайомитися з мультимедійними ресурсами культурного надбання Дніпропетровської області. На відміну від флешбуків-книгоспалахів — акцій, що, за задумом, тривали від одного до кількох місяців, а фактично до цих сторінок вчителі, бібліотечні працівники, краєзнавці, представники творчих професій приєднуються й досі, — краєзнавча локація «ДніпроКультура» не обмежена у часі.

Краєзнавча локація об'єднує всіх, хто любить історію, цікавиться особливостями краю, ділиться фактами, світлинами з історії населених пунктів Дніпропетровщини. Публікації краєзнавчої локації «ДніпроКультура», як попередні флешбуки, для більш ефективного використання освітянами, бібліотечними працівниками, краєзнавцями доповнюються не тільки оригінальними світлинами. Ця локація, як і сам Портал, наповнюється просвітницькими матеріалами не лише професійних краєзнавців, істориків, а й працівників 16 відділів Дніпропетровської обласної наукової універсальної бібліотеки та найбільших бібліотечних закладів Дніпропетровської області. Унікальні колекції краю, знайдені та поширювані бібліотеками, стають загальним надбанням. Інформація про маловідомих талановитих представників регіону, їхню творчість, захоплення збираються стараннями авторського колективу.

В соціальній мережі наразі є кілька сторінок, спрямованих на просування книг. Зокрема, їх представлено на зведеній сторінці «Книгоспалах-дидактика» (<https://www.facebook.com/groups/1255700747839235/>).

Ще один різновід у діяльності сучасних бібліотек — музеї книг. Ідея збереження та експонування рідкісних та цінних книг виникла ще за часів античності. Створення спеціальних музеїв книги, що розкривали історичне значення книги як явища матеріальної та духовної культури, припадає на другу половину XIX ст. У польській «Енциклопедії знань про книгу» зазначається, що першим музеєм книги був Музей Плантена-Моретюса в Антверпені (1876), перша книжкова виставка відбулася у 1851 р. в Лондоні.

В Україні існує декілька спеціалізованих музеїв, де представлена історія книжкової справи: Музей книги і друкарства України в Києві (1972) на території Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника (в будинку колишньої лаврської друкарні), де зібрано близько 56 тис. Експонатів; Музей мистецтва давньої української книги (Музей імені Івана Федорова) у Львові (1976), серед експонатів якого — рукописні книги й стародруки, українські видання XIX–XX ст., книжкова ілюстрація й екслібрис, педагогічна література; Музей книги у м. Луцьку (2005), що розміщений на території Луцького замку. В його експозиції представлено книги XVII–XX ст. — дар владика Варфоломія, архієпископа Рівненського і Острозького УПЦ. Гордістю музею є Службове Євангеліє, видане у 1644 р. у Львові, та двохтомний «Требник» митрополита Петра Могили, виданий 1646 р. Музейну експозицію доповнюють реконструйовані старовинні друкарські верстати.

Однією з перших бібліотек України, що відкрила Музей книги, стала Одеська національна наукова бібліотека (1922). У Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка читально-експозиційну залу створено 1983 р. У Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Олесь Гончара засновано Музей книги у 1994 р.

У 2020 р. на базі відділу науково-дослідної роботи з рідкісними і цінними виданнями Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки було відкрито Музей книги. Зібрання налічує близько 40 тис. прим. На даний час сформовано 10 колекцій (колекція стародруків, виданих до 1830 р.; колекція перших та прижиттєвих творів видатних учених та зарубіжних авторів XVIII — поч. XX ст.; колекція книг, надрукованих кириличним шрифтом; колекція довідкової літератури XIX — поч. XX ст.; колекція «Україніка» та ін.). Одним із важливих напрямків роботи музею є оцифрування найцінніших видань. Розпочато реалізацію проєкту «Цифрові колекції раритетів» (оцифрування книг з приватних зібрань відомих миколаївців минулого століття) та проєкту зі створення електронного ресурсу web-library «Аркасівська спадщина»

(представлення в медійному просторі бібліографічної, фактографічної, повнотекстової, образотворчої та аудіовізуальної інформації про родину Аркасів). Основними напрямками діяльності музею на найближчий період стануть: науково-дослідна, експозиційно-виставкова, культурно-освітня, видавнича, рекламна, екскурсійна, пам'яткоохоронна робота.

Книги завжди вважалися одним із величезних досягнень людства. Однак у зв'язку із швидким розвитком цифрових технологій звичайна друкована книга може опинитися під загрозою зникнення. Зберегти традиційну книгу поряд із сучасними електронними носіями інформації — одне із важливих завдань сучасних бібліотек. Впровадження інформаційних систем, застосування комп'ютерної техніки, дистанційного обслуговування у практику роботи бібліотек все більше віддаляє «живу книгу» від читача. У таких умовах саме Музей книги стає головним інструментом популяризації знань про книгу. Питання взаємодії музейних установ та бібліотек розглядали у своїх працях С. О. Шемаєв [18; 19] і В. Ю. Соколов [20; 21]. Проблематику створення та функціонування музеїв книги при бібліотеках висвітлювали В. П. Вікулова [22], С. Колосова [23], Л. Д. Шехуріна [24]. Досвід діяльності окремих музеїв книги при бібліотеках України аналізували М. М. Калмикова [25], І. П. Костенко [26], Ю. Е. Петрухно [27], Т. Л. Подкупко [28] та ін.

Українська бібліотечна енциклопедія дає наступне визначення музею книги в бібліотеці — «це структурний підрозділ (в деяких країнах — самостійна установа), що діє переважно при національних бібліотеках, провідних регіональних бібліотеках, де існують відділи рідкісної і цінної книги (стародруків або рукописів), на базі фондів яких є можливість розкрити історію друкованої та рукописної книги, особливості її виготовлення, розповсюдження та значення в суспільстві» [21].

М. М. Калмикова висловлює думку, що музеї книги є зв'язуючою ланкою між дослідниками-істориками, громадськими організаціями, краєзнавцями та тими, хто займається вивченням історії рідного краю [25, с. 385]. В. Ю. Соколов наголошує на тому, що створення музеїв книги при бібліотеках має на меті передусім збереження матеріальної структури найцінніших видань і рукописів, оскільки музейні експонати не видаються для користування (окрім спеціальних наукових досліджень), що дозволяє збільшити терміни існування історичних пам'яток [20, с. 20]. Л. Д. Шехуріна у своїх працях висвітлювала межі взаємодії та взаємопроникнення діяльності музеїв і бібліотек. Вона вважає, що музей є сховищем предметів-пам'яток («історико-культурних пам'яток», «пам'яток матеріальної культури»), а поняття «книга» ідеально підходить під визначення «пам'ятка історії і культури» [29, с. 26]. Таким чином, аналіз фахових публікацій показав, що створення і функціонування музеїв книги при бібліотеках є

успішною та перспективною практикою, яку варто досліджувати та вивчати. Попри певні дослідницькі напрацювання щодо діяльності музеїв книги при бібліотеках, це питання залишається не висвітленим й потребує подальших систематизації, аналізу та узагальнення. Спробуємо бодай частково зліквідувати цю прогалину на прикладі досвіду роботи Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки.

Значна робота по відборі, збереженню та вивченню книжкових пам'яток здійснюється у багатьох великих бібліотеках України. На сьогодні там зібрано унікальні зразки книжок майже всіх історичних періодів. У бібліотеках створено відповідні структурні підрозділи, що опікуються цими питаннями (відділи або сектори рідкісних видань, музеї книги). У своїй роботі вони використовують також і музейні методи роботи з книгами — збереження оригінального виду книги, оцифрування експонатів, обмеження видачі оригіналів та надання їхніх копій для роботи та ін.

Основними функціями музеїв книги є збереження найбільш цінної частини фонду рідкісних і цінних видань та популяризація наукових знань і значення книги й книжкової справи з метою формування суспільної свідомості, матеріальної та духовної культури.

Сьогодні у світі існує понад 200 музеїв книги при бібліотеках. Одними з найбільших вважаються Музей книги та книгодрукування Королівської бібліотеки Альберта I у Брюсселі, Музей книги Британської бібліотеки у Лондоні, Музей книги при Бібліотеці Хорнбі у Ліверпулі та Музей книги Бібліотеки Землі Саксонії у Дрездені [25].

Останнім часом музеї книги все частіше виникають на базі фондів великих наукових або вузівських бібліотек, видавництв або інших установ, що тим чи іншим чином пов'язані зі створенням та функціонуванням книги. Однією з перших бібліотек України, що започаткувала музейні форми роботи з книжковими фондами, є Одеська національна наукова бібліотека, що у 1922 р. відкрила Музей книги (даний статус є неофіційним). У фондах музею зберігається понад 40 тис. рідкісних видань та понад двох тисяч рукописів XI–XX ст. [28, с. 32]. У Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка у 1983 р. було створено читально-експозиційну залу, яка базується на фонді рідкісних видань та рукописів, що нараховує понад 60 тис. прим. пам'яток [27, с. 139]. У Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. О. Гончара разом зі створенням відділу рідкісних видань у 1994 р. було засновано Музей книги, де зберігаються стародруки XVIII–XIX ст., цінні видання XIX–XX ст., колекції екслібрисів, мініатюрних видань та ін. [20, с. 23].

Фонд рідкісних і цінних видань Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки налічує близько 40 тис. прим. Зібрання є універсальним та

складається з різноманітних за змістом книг та періодичних видань, включає твори видатних українських та іноземних письменників і вчених, типографів та ін. Мовний склад фонду є досить широким, більшість видань представлена українською та російською мовами, також нараховується понад 3 тис. прим. іншими мовами народів світу. Більшу частину з них становлять книги французькою мовою (57 %), німецькою — 8 %, англійською — 6,5 %. Крім того, є видання латинською, польською, грецькою, єврейською та ін.

У 1979 р. в бібліотеці був організований сектор рідкісної книги при відділі книгозберігання. Основним напрямом його роботи була бібліотечна обробка документів XVIII — поч. XX ст. та відображення інформації про них у довідково-бібліографічному апараті. Крім того, читачам надавалися консультації щодо пошуку необхідної інформації, експонувалися тематичні виставки, проводилися екскурсії та пізнавальні заходи.

У 1993 р. сектор був реорганізований у відділ рідкісних і цінних видань. У цей період на базі відділу почало проводитися дослідження «Бібліотечні фонди XVII — поч. XX ст. Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки: вивчення, введення до наукового обігу», що на сьогодні стало постійним. У ході дослідження проводиться характеристика кількісного та тематичного складу фонду рідкісних видань, аналіз їхнього фізичного стану, атрибуція, бібліографування, встановлення відомостей про життя та діяльність їхніх колишніх власників, розкриття змісту тощо. Результати дослідження знаходять відображення у наукових публікаціях фахівців бібліотеки у пресі.

У 2009 р. відділ змінив назву на відділ науково-дослідної роботи з рідкісними і цінними виданнями, і з цього часу саме науково-дослідна робота стала пріоритетним напрямом його діяльності. Результати вивчення фонду рідкісних видань відображаються у бібліографічних покажчиках і довідниках («Книги мудрості людства (церковно-релігійна література у фондах Миколаївської обласної універсальної бібліотеки)», «Українська книга XIX — поч. XX ст. у фонді Миколаївської ОУНБ» та ін.). Нарівні із книжковим фондом активно досліджуються і періодичні видання, репертуар яких нараховує більше 300 назв. Ця робота відображена на сторінках таких видань, як «Джерела української історії (українські періодичні видання XIX — поч. XX ст. у фондах ОУНБ)», «Періодичні видання XVIII — поч. XX ст. у фонді Миколаївської ОУНБ», «Періодичні видання 1918–1949 рр. у фонді Миколаївської ОУНБ».

З початку заснування даного структурного підрозділу паралельно з науковим опрацюванням та вивченням фонду відбувалося формування різноманітних колекцій. Кожна колекція — це своєрідний літопис епохи, інтелектуальний зріз громадського життя. На сьогоднішні їх нараховується 10, але це

не остаточна цифра, адже робота триває. Умовно колекції поділяються на колекції книжкових видань і колекції періодичних видань.

Найбільш цінною є колекція стародруків, виданих до 1830 р., вона налічує 718 прим. Документальні ресурси цього періоду є бібліографічною рідкістю і мають безперечну цінність як пам'ятники книгодрукування минулих століть. З-поміж них є іноземні книги, видані у французьких, німецьких, італійських та інших європейських типографіях. Перлиною колекції є другий том франко-італійського словника («Dittionario francese, et italiano»), виданий у Венеції в 1686 р., що був складений французьким та італійським перекладачами Антуаном Оудіном та Лореном Ферретті. Це видання є найстарішим у фонді бібліотеки. Також заслуговують на увагу стародруки «Полное умозрение строения и вождения кораблей, сочинённое в пользу учащихся навигации» (1778), «Универсальная арифметика» Леонарда Ейлера (1787), «Историческая библиотека» Діодора Сицилійського (1775). Остання книга є дуже рідкісною, оскільки вийшла у світ накладом лише 300 примірників.

Наступною є колекція перших та прижиттєвих творів видатних учених та зарубіжних авторів XVIII — поч. XX ст. (М. Ломоносова, М. Карамзіна, М. Пирогова, Е. Золя, Ч. Діккенса та ін.).

Колекція книг, надрукованих кириличним шрифтом, нараховує 16 прим. Це переважно видання Святого Письма, богослужбові книги, а також зразки проповідницької літератури.

Колекція довідкової літератури XIX — поч. XX ст. складається з універсальних та галузевих енциклопедій і довідників. До неї входять: енциклопедичний словник Брокгауза і Ефрона (86 тт.), енциклопедичний словник російського бібліографічного інституту Гранат (58 тт.), Військова енциклопедія (14 тт.), повна енциклопедія російського сільського господарства (12 тт.), Реальна енциклопедія медичних наук (20 тт.).

Колекція «Україніка» нараховує понад 2300 прим. Містить перші та прижиттєві видання творів українських письменників та науковців, твори друку типографій Києво-Печерської Лаври, Харківського університету, львівського видавництва Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. Серед них можна виділити дуже рідкісну прижиттєву збірку поезій Лесі Українки «Думи і мрії», що вийшла у світ у Львові у 1899 р. накладом 1000 прим., та перше видання роману «Чорна Рада» П. Куліша (1857).

Колекції видань доби Української революції 1917–1921 рр. (2138 прим.) та періоду 1941–1945 рр. (2052 прим.) включають навчальну, довідкову, науково-популярну літературу, твори українських та зарубіжних письменників, а також періодичні видання.

Становить інтерес колекція мініатюрних видань, формат яких не перевищує 100x100 мм. Зібрання книжок-крихіток нараховує більше 641 прим. книг різноманітної тематики, виданих у ХХ — на поч. ХХІ ст. Більшу частину колекції складають видання художніх творів вітчизняних та зарубіжних письменників.

Гордістю бібліотеки є колекція шедеврів сучасного поліграфічного мистецтва — розкішних подарункових та ювілейних видань, таких, як подарунковий комплект «Витоки Свободи», до якого увійшли три книги у вишуканих обкладинках з натуральної шкіри ручної роботи: «Ілюстрована історія України» М. Грушевського, «Історія України-Русі» М. Аркаса, «Про українську мову і книгу» І. Огієнка. Видання «Енеїда» І. Котляревського виготовлено за оригінальною французькою технологією ХVІІІ ст., гарно ілюстрована, захищена футляром, прикрашена тисненням на палітурці та золотим обрізом.

Велику наукову цінність має колекція періодичних видань ХVІІІ — поч. ХХ ст., що нараховує понад 300 назв журналів і газет. Вона є універсальною за тематикою і читацьким призначенням. Перлинами колекції є примірники часописів кінця ХVІІІ ст. — «Сочинения и переводы к пользе и увеселению служащие», «Беседующий гражданин», річний комплект одного з перших українських журналів «Основа», а також «Киевская старина», «Рідний край», «Вестник Европы», «Исторический вестник», «Нива» та ін.

Ще однією унікальною колекцією можна вважати колекцію знахідок, що були виявлені між сторінками видань ХVІІІ — поч. ХХ ст. під час їхнього вивчення. Це марки, поштові листівки та картки, довідки та особисті листи, бібліотечні талони й картки, афіші та рекламні проспекти різного змісту. Деякі речі були забуті читачами випадково, а щось використовувалося як закладки. Цікавою знахідкою є блакитна марка на тонкому картоні із зубцями номіналом 10 копійок із зображенням імператора Миколи ІІ, що була випущена в обіг 1 січня 1913 р. У 2003 р. у книзі Я. Севастьянова «Приложение начертательной геометрии к воздушной перспективе, проекции карт и гномонике» (1831) було знайдено срібну 15-тикопієчну монету 1873 р. випуску, що була в ужитку за часів імператора Олександра ІІ.

На сторінках та обкладинках багатьох видань фонду збереглися дарчі написи авторів, вензелі та підписи колишніх власників, печатки книжкових магазинів, видавництв, палітурних майстерень, навчальних закладів, установ та організацій, що функціонували у Миколаєві наприкінці ХІХ — поч. ХХ ст. На сьогодні у фонді рідкісних і цінних видань виявлено понад 3 тис. примірників книг та журналів, на сторінках яких містяться різноманітні книжкові знаки, що вказують на належність видань відомим особам, навчальним та

книготорговельним закладам. Серед них є екслібриси, що створені за європейським зразком та є цінними з художньої точки зору.

З 2019 р. другим важливим напрямом після науково-дослідної діяльності стало оцифрування найцінніших видань. За підтримки влади бібліотеці було виділено державну субвенцію та кошти з обласного бюджету на придбання безконтактного сканера та меблів. Сучасне цифрове обладнання надало можливість оцифрувати рідкісні і цінні видання навіть з обмеженим кутом розкриття аркушів книги і при цьому уникнути світлового впливу і механічного контакту. На базі відділу розпочалася реалізація проєкту «Цифрові колекції раритетів», у рамках якого оцифруються книги з приватних зібрань відомих миколаївців минулого століття М. П. Паризо-де-ла-Валетта, М. П. Манганарі, М. І. Пескера, М. М. Аркаса та ін.

У 2020 р. Миколаївська ОУНБ отримала грантову підтримку від Українського культурного фонду на реалізацію проєкту зі створення електронного ресурсу web-library «Аркасівська спадщина», що представляє в медійному просторі бібліографічну, фактографічну, повнотекстову, образотворчу та аудіовізуальну інформацію про родину Аркасів.

Родовід Аркасів охоплює великий період історії України. У ХІХ — на поч. ХХ ст. аркасівський рід був одним із найвідоміших на півдні України. П'ять поколінь родини Аркасів понад сто років проживали в місті Миколаєві, що обумовило тут наявність значної кількості унікальних документів з фамільного архіву, видань з родинної бібліотеки та ін. До роду входило багато визначних особистостей. Це були військово-морські та військові діячі, видатні представники культури та мистецтва. Найбільш широко Аркаси займалися історією, музикою і театром, менше — літературою.

Даний електронний ресурс об'єднав разом матеріали, що стосуються Аркасів і зберігаються у фондах різних установ та організацій Миколаєва, та надає доступ до них віртуальним користувачам.

Нові формати роботи з фондом рідкісних видань та бажання створити комфортні умови для користувачів спонукали до створення та відкриття Музею книги на базі відділу науково-дослідної роботи з рідкісними і цінними виданнями. Протягом 2019–2020 рр. було зроблено ремонт та реставрацію приміщення, придбано нові спеціалізовані меблі, відреставровано раритетні шафи, що прикрашали бібліотеку на початку ХХ ст., і 23 липня 2020 р. відбулося урочисте відкриття Музею книги (даний статус є неофіційним). Основними напрямками його діяльності на найближчий період стануть: науково-дослідна, експозиційно-виставкова, культурно-освітня, видавнича, рекламна, екскурсійна, пам'яткоохоронна робота. Основними завданнями визначено оцифрування фонду з метою подальшого надання доступу до них широкому колу

користувачів; укладання та видання друкованих каталогів та бібліографічних покажчиків; розширення репертуару екскурсій, у тому числі для дитячої аудиторії; створення власного вебресурсу та сторінки у соцмережах.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що бібліотечна і музейна блогодидактики — інтернет-технології медіадидактики — є одним із головних засобів популяризації знань про книгу як історико-культурне надбання. Приклади створення книгоспалахів і книжкових локацій в інтернет-просторі, Музею книги Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки, його фонд та колекції засвідчують, що внаслідок трансформацій сформувався сучасний бібліотечний простір [30]. Бібліотеки успішно виконують функції збереження, охорони, інвентаризації, науково-дослідної діяльності, популяризації культурної спадщини, організації виставкової діяльності, різноманітних проєктів з оперттям на новітні технології, поступово оцифровують для представлення в медійному середовищі всіх колекцій, створення окремих цифрових бібліотек відомих діячів, видання друкованих каталогів та бібліографічних покажчиків, створення власних вебсайтів для представлення в медійному просторі тощо.

1. Zurkowski P. G. The Information Service Environment Relationships and Priorities Related Paper 5 [Electronic resource] // ERIC. 1974. URL: <http://eric.ed.gov/?id=ED100391> (date of access: 15.04.2021). [Перейти к источнику](#) [Вернуться к статье](#)

2. Глушков В. Основи безбумажной информатики. М. : Наука, 1987. 552 с. [Вернуться к статье](#)

3. Султанова Л. Ю., Криниця Г. В. Актуальність дослідження інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі // Неперевна педагогічна освіта XXI століття : зб. матеріалів XVII Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О. П. Рудницької. Вип. № (15). К. : Талком, 2020. С. 123–124. [Вернуться к статье](#)

4. Onkovich A. Media Didactics in Higher Education: Oriented Media Education // Worldwide Commonalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice. 2013. № 307. P. 282–287. [Вернуться к статье](#)

5. Онкович А. В. Медіадидактика // Język rosyjski w przestrzeni językowej i kulturowej Europy i świata: Człowiek. Świadomość. Komunikacja : Materiały V Międzynarodowej Konferencji Naukowej. Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo un-ta, 2012. С. 1013–1018. [Вернуться к статье](#)

6. Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era [Electronic source] // Nordicom. URL: <http://www.nordicom.gu.se/en/clearinghouse/parisdeclaration-media-and-information-literacy-digitalera-0> (date of access: 14.11.2020). [Перейти к источнику](#)

7. Онкович Г. В. Новітні терміни медіаосвіти та медіадидактики // Лінгвістика. Лінгвокультурологія. Кроскультурна і міжкультурна комунікація: проблеми, питання, рішення: зб. наук. пр. / ДНУ ім. Олесья Гончара. Дніпро, 2018. № 12. Ч. 2. С. 277–291. [Вернуться к статье](#)

8. Онкович А. В. Интернет-дидактика в обучении русскому языку как иностранному // Русский язык и литература в пространстве мировой культуры : материалы XIII Конгресса МАПРЯЛ, Гранада, Испания, 13–20 сент. 2015 г. : в 15 т. / редкол.: В. А. Вербицкая [и др.]. СПб. : МАПРЯЛ, 2015. Т. 10. С.788–793. [Вернуться к статье](#)

9. Онкович Г. В. Розвиток медіадидактики вищої школи: український досвід // Обрії друкарства. 2020. № 1(8). С. 130–150. [Вернуться к статье](#)

10. Онкович А., Онкович Г., Ляліна О. Вікідидактика: тематичні вікіуроки — шлях до нової освіти // Нові технології навчання : зб. наук. пр. / ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Київ, 2020. Вип. 94. С. 244–252. [Вернуться к статье](#)

11. Онкович Г. В., Боголюбова М. М. Нове в медіаосвіті: бібліотечна блогодидактика // Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку : матеріали II Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Київ; Туреччина, 07 жовт. 2020 р. // за ред. Є. О. Романенка, І. В. Жукової. Київ; Туреччина : ФОП КАНДИБА Т. П., 2020. С.196–199. [Вернуться к статье](#)

12. Онкович Г. В., Онкович А. Д. Муралодидактика як медіаосвітня технологія // PR и СМИ в Казахстане : сб. науч. тр. / Казахский ун-т ; сост. и гл. ред. Л. С. Ахметова. Алматы, 2020. Вып. 19. С.114–124. [Вернуться к статье](#)

13. Нове в медіаосвіті: вебінародидактика / Г. В. Онкович [та ін.] // Сучасні аспекти науки: II-ий том колективної монографії / за ред. Є. О. Романенка, І. В. Жукової. Київ ; Братислава : ФОП КАНДИБА Т.П., 2020. 223 с. С. 172–189. [Вернуться к статье](#)

14. Онкович Г. В. Книгоспалах-дидактика [Електронний ресурс]. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100008349217380&fref=nf> (дата звернення: 08.03.2021). [Перейти к источнику](#) [Вернуться к статье](#)

15. Onkovych H. Knyhospalah (flashbook) didactics as media education technology (Книгоспалах (flashbook) дидактика як медіаосвітня технологія) // Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 17 травня 2017 р. / гол. ред. В. В. Корнешук. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2017. С. 309–310. [Вернуться к статье](#)

16. Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека [Електронний ресурс] // Українська бібліотечна енциклопедія енциклопедія. URL:<http://ube.nlu.org.ua/article/> (дата звернення: 14.04.2021). [Перейти к источнику](#) [Вернуться к статье](#)

17. Глоба Т. Книгоспалах та краєзнавча локація: медіаосвітні технології в роботі бібліотек м. Дніпро [Електронний ресурс] // Медіасфера и медиаобразование: специфика взаимодействия в современном социокультурном пространстве : сб. ст. // М-во внутр. дел Респ. Беларусь, Могилевский институт МВД Республики Беларусь ; редкол.: С. В. Вендиктов (отв. ред.) [и др.]. Могилев : Могилев. ин-т МВД, 2018. С. 48–54. URL: https://elib.institutemvd.by/handle/MVD_NAM/283/browse?type=author&order=ASC&grp=20&value=%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%2C+%D0%A2.+%D0%86. (дата обращения: 26.09.2020). [Перейти к источнику](#) [Вернуться к статье](#)

18. Шемаєв С. О. Бібліотека, архів, музей: шляхи співробітництва // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 35. С. 548–555. [Вернуться к статье](#)

19. Шемаєв С. О. Створення бібліотечних музеїв: завдання та функції // Вісн. Харківської держ. акад. культури. 2012. Вип. 37. С. 113–120. [Вернуться к статье](#)

20. Соколов В. Ю. Музеї книги і виставкові комплекси в бібліотеках України // Бібліотечна планета. 2013. № 4. С. 20–24. [Вернутися к статье](#)
21. Соколов В. Ю. Музей книги в бібліотеці [Електронний ресурс] // Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <http://ube.nlu.org.ua/article/музей%20книги%20в%20бібліотеці> (дата звернення: 14.12.2020). [Перейти к источнику](#) [Вернутися к статье](#)
22. Викулова В. П. Музейная экспозиция в библиотеке: типы и методы организации // Библиотечное дело. 2010. № 21. С. 32–37. [Вернутися к статье](#)
23. Колосова, С. Сохранение культурного наследия: особенности работы библиотек-музеев и музеев-библиотек // Библиотечное дело. 2007. № 18. С. 42–44. [Вернутися к статье](#)
24. Шехурина Л. Д. Музей и книга (аспекты взаимодействия) // Библиосфера. 2010. № 4. С. 24–28. [Вернутися к статье](#)
25. Калмыкова М. М. Музей книги в библиотеке // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : материалы VIII междунар. конф. «Крым-2001» : в 2 т. М., 2001. Т. 1. С. 385–387. [Вернутися к статье](#)
26. Костенко І. П. Музей рідкісної книги імені Г. П. Васильківського // Український музей : зб. наук. пр. Київ, 2003. С. 44–46. [Вернутися к статье](#)
27. Петрухно Ю. Е. Музей книги и истории библиотеки ХНАДУ // Колекції пам'яток писемності та друку у бібліотечних фондах України: проблеми формування, збереження, розкриття : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від. рідкіс. видань і рукописів ХДНБ ім В. Г. Короленка. Харків, 2003. С. 138–144. [Вернутися к статье](#)
28. Подкупко Т. Л. Музей книги Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького / відп. ред. О. Ф. Ботушанська. Одеса, 2007. 32 с. [Вернутися к статье](#)
29. Onkovych A., Onkovych G. “Flashbook” Didactics as a Form of Book Promotion) [Elektronic resourse] // The Fifth European Conference on Information Literacy (ECIL): research papers, September 18th-21st, 2017, Saint-Malo, France. Publisher: Information Literacy Association (InLitAs). URL: <http://ecil2017.ilconf.org/wp-content/uploads/sites/6/2017/09/ECIL-2017-Book-of-abstracts.pdf/> (date of access: 09.03.2021).
30. Онкович А. В., Агаркова В. В., Боголюбова М. М. Библиотечная блогодидактика // WEST-EAST. 2020. Vol. 3 № 2. С. 40–48.